

education field: a collection of methodical materials]. Kramatorsk: Viddil informatsiino-vydavnychoi diialnosti [in Ukrainian].

Shouten, T., Danylenko, L. I., Zaichenko, O. I., & Sofii, N. Z. (2009). *Menedzhment kerivnykiv zakladiv doshkilnoi i pochatkovoї osvity [Management of preschool and elementary education institutions]. Kyiv: SPD FO Parashyn K.S. [in Ukrainian].*

BOYARSKY D.

Rokitna gymnasium with preschool structural subdivision of the executive committee of the Omelnytsky village council of the Kremenchutsky district of the Poltava region, Ukraine

ACTIVATION OF SCIENTIFIC CIRCLES IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

In the article, the author presents a set of pedagogical conditions for the activation of scientific circles in a new Ukrainian school as a holistic process that involves the implementation of a set of pedagogical conditions: the development of an innovative model of the organization of a scientific circle; a comprehensive approach in the application of forms of student involvement in search and research work; involvement of librarians in the conduct of scientific circle classes; application of innovative and developmental technologies, which are focused on the formation of students' ability for scientific and research work; digitalization of the work of the scientific circle. The science club at the school will be interpreted as an association of purposeful students (mostly high school students), which creates a creative and developmental scientific environment by initiating and implementing successful projects aimed at supporting the latest scientific ideas, innovations and knowledge exchange. It was found out that the pedagogical result of the exchange of scientific activities of the circle participants is the transformations that occur in the student's personality under the influence of the scientific research activity performed by him, that is, the share of independence of the student's personality, which is formed in the plane of this form of work, increases.

Key words: *activation, circle, scientific circle, new Ukrainian school, pedagogical conditions*

Стаття надійшла до редакції 04.02.2023 р.

УДК 373.2. 015. 31: 17]:159.9.072.4

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.31.283216](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.31.283216)

ОЛЕНА ГНІЗДІЛОВА

ORCID 0000-0001-7706-2427

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОКСАНА СТАНІЧЕНКО

ORCID 0000-0002-4816-6718

Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка»
Полтавської обласної ради

ОКСАНА ВАШАК

ORCID 0000-0002-7091-8242

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ВИХОВАНOSTІ ЧУЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті представлено результати діагностики рівнів вихованості чуйності у дошкільників за визначеними компонентами, критеріями і показниками. Описане дослідження, яке дає підстави для висновку про недостатній рівень вихованості чуйності у дітей старшого дошкільного віку, що потребує внесення змін у виховний процес у ЗДО, необхідність обґрунтування і апробації педагогічних умов, які сприяють ефективному вихованню чуйності у старших дошкільників.

Ключові слова: *моральне виховання, чуйність, діти дошкільного віку, критерії, показники*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану проблема виховання у дітей та молоді чуйності, як морального почуття, набула особливого значення. Це зумовлено стрімким зростом кількості вразливих категорій людей, які зазнали наслідків війни, знущань, жорстокого ставлення і потребують допомоги, турботи, співчуття. Нині вельми важливо, що б наші діти вмiли співпереживати, співчувати, брати особисту участь у долі тих, хто потребує допомоги, приносити радість іншим.

Актуальність проблеми виховання чуйності у дітей дошкільного віку зумовлена тим, що дошкільне дитинство є «природною школою сердечності». Саме у дітей дошкільного віку виформовується інстинкт турботи про людей і тварин. Він проявляється тоді, коли малюки відчують, що про них піклуються батьки, близькі родичі, вихователі, що їх люблять. Дорослий є моральним зразком для наслідування. Це стає передумовою для морального зростання особистості. У дошкільному віці продовжує активно формуватися у дітей емоційно-почуттєва сфера. Малюки починають не лише розуміти значення певних вчинків, а й емоційно їх сприймати. Оскільки у старших дошкільників почуття уже глибокі, то вони можуть виявляти істинне піклування про рідних людей і домашніх тварин. У цей період діти розуміють емоційний стан іншої людини, переживають його. Дошкільники здатні розпізнавати і сприймати не лише власні емоції, а й емоції оточуючих, впізнавати їх, керувати ними. Тільки активне співпереживання, емоційний відгук дозволяє дитині зрозуміти, відчути, приєднатися до пропонованих цінностей, життєвих сенсів, зробити їх органічною частиною свого особистого досвіду, свого світогляду.

Діти в закладі дошкільної освіти проходять первинний етап соціалізації і саме в цей час дуже необхідно виховувати в них чуйність, як одну з найважливіших сторін моральної культури особистості, яка постає регулятором міжособистісних взаємин. Взаємозв'язок правильно організованого виховного процесу в сім'ї та в закладі дошкільної освіти є умовою виховання та розвитку в дитини чуйності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема виховання гуманних цінностей, моральних якостей дітей дошкільного віку перебуває в центрі уваги науковців. Плідну наукову роботу з розв'язання проблем морального виховання дітей дошкільного віку проводили педагоги Л. Артемова, Т. Маркова, В. Нечаєва, Т. Поніманська, В. Сухомлинський тощо. Психологічні основи морального розвитку дошкільників досліджували провідні вчені сучасності І. Бех, О. Кононко, Г. Костюк, В. Котирло, С. Ладивір та ін. Специфіку духовно-морального виховання малюків на сучасному етапі вивчають науковці Н. Гавриш, О. Каплуновська, І. Коган, О. Кошелівська, Л. Лохвицька тощо. Пріоритетною позицією вчених є розуміння актуальності та необхідності морального виховання дітей дошкільного віку, в структурі якого вагоме місце посідають моральні почуття і досвід моральної поведінки особистості. Проаналізовані погляди дослідників щодо морального виховання дошкільників підтверджують необхідність пошуку нових шляхів його організації в умовах ЗДО і сім'ї.

Утім, незважаючи на значну кількість наукових досліджень вітчизняних учених щодо зазначених питань, проблема здійснення морального виховання, формування моральної культури дітей залишається актуальною, і, перш за все, через недостатню розробленість шляхів виховання чуйності у дошкільників, як базової якості особистості, налагодження тісного взаємозв'язку між родинами вихованців і педагогічними колективами ЗДО у реалізації виховних цілей.

Отже, цілеспрямоване вивчення актуальних проблем морального виховання дітей дошкільного віку, ступеня їх розробленості в педагогічній теорії та практиці, спонукало нас до проведення констатувального експерименту. Це дозволило виявити прогалини у моральному розвитку вихованців, накреслити шляхи вирішення проблем щодо планування, організації морального виховання у ЗДО, подолання труднощів у вихованні чуйності у дошкільників.

Мета статті полягає у висвітленні ходу і результатів діагностики стану вихованості чуйності у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уточнимо зміст основних понять, які складають термінологічну основу нашого дослідження. Однією з пріоритетних моральних якостей особистості беззаперечно вважають чуйність. Учені по-різному потрактовують це поняття. Так, провідна вчена сучасності, докторка педагогічних наук, професорка Н. Гавриш розглядає чуйність як «моральну якість, що визначає суспільну спрямованість особистості та виявляється в турботі про потреби, запити й бажання оточуючих, уважності до їхніх інтересів, проблем; співчуття до навколишніх, готовності прийти на допомогу» (Гавриш, 2015, с. 70-71); українська дослідниця О. Лобач зазначає, що «чуйність – здатність відчувати і розуміти стан іншої людини через усвідомлення власних переживань. Це відбувається шляхом співпереживання і проявляється у формі дієвого співчуття та щирої співраді» (Лобач, 1997, с. 79-85). На думку дійсного члена НАПН України, доктора психологічних наук, професора, директора Інституту проблем виховання І. Бега, «чуйність – усвідомлення необхідності брати участь у розв'язанні проблем інших людей (рідних, однолітків, дорослих), бути причетним до них» (Бех, 2008, с. 759).

Аналіз дефініцій, зроблених вітчизняними науковцями, дозволив нам сформулювати власне визначення поняття чуйності. Чуйність – це морально-вольова якість особистості, що виявляється в уважному, дбайливому ставленні до оточуючих, в здатності до співчуття, співпереживання, в готовності до дієвої допомоги на засадах людинолюбства.

Аналіз наукових джерел дав нам змогу на основі інтегрально-аналітичного підходу визначити такі компоненти і критерії вихованості чуйності у дошкільників з їх показниками, як: когнітивний, емоційно-мотиваційний та діяльнісно-поведінковий. Когнітивний компонент визначає наявність знань про емоційну сферу людини, розрізнення позитивних і негативних емоцій; розуміння сутності поняття

«чуйність» та проявів цієї моральної якості у повсякденному житті; вміння самостійно розрізняти чуйний та байдужий (жорстокий) вчинок. Емоційно-мотиваційний компонент характеризується: усвідомленням необхідності бути чуйними; позитивно ставитися до прояву чуйності; вмінням помічати емоційне неблагополуччя інших; наявністю емпатійного відгуку на переживання іншого; станом взаємовідносин дошкільника з оточуючими (готовність прийти на допомогу, співчувати, співпереживати, бути доброзичливим, турботливим, небайдужим). Діяльнісно-поведінковий компонент характеризується вмінням завжди добирати доречний спосіб реалізації чуйності, бути тактовними у спілкуванні, самостійно виявляти турботу; позитивно ставитися до прояву чуйності; реагувати на прикрощі і засмучення інших, виявляти співчуття до іншої людини чи тварини (несправедливо скривдженої, слабкої, маленької, хворої, безпритульної, незалежно від її зовнішньої привабливості); самостійно і безкорисливо допомагати своїм значущим ровесникам та іншим нужденним без нагадування і підказки; відмова від чогось значимого, цікавого для дитини (іграшки, головної ролі у грі, смачної їжі, бажаної розваги тощо) на користь іншого.

Зазначені компоненти у своїй сукупності сприяють вихованню чуйності, активувізують внутрішні потенційні можливості дошкільників до прояву гуманістичних почуттів. Ми визначили показники рівня вихованості чуйності у дітей старшого дошкільного віку: *знання про чуйність і способи її прояву* (повнота, чіткість і конкретність), *наявність почуття чуйності* (здатність співчувати, наявність (відсутність) позитивно забарвлених емоцій у спілкуванні з оточуючими, задоволення від надання допомоги іншим, бажання виявити співчуття), *спосіб реалізації чуйності* (стійкість проявів чуйності у змінених життєвих ситуаціях, готовність до здійснення актів альтруїстичної допомоги).

Нами визначено в межах кожного компоненту рівні вихованості чуйності у дітей дошкільного віку. Когнітивний компонент: високий рівень – мають ґрунтовні знання про емоційну сферу людини; розуміють сутність поняття «чуйність» та прояви цієї моральної якості у повсякденному житті, розрізняють вчинок-чуйність і вчинок-жорстокість у вчинковій діаді; середній рівень – недостатньо розуміють сутність поняття «чуйність» та її прояви у життєвих ситуаціях; низький рівень – не розуміють сутності поняття «чуйності» та способів її реалізації у житті, не усвідомлюють необхідність бути чуйними.

Емоційно-мотиваційний компонент: високий рівень – усвідомлюють необхідність бути чуйними; позитивно ставляться до прояву чуйності; вміють самостійно розрізняти чуйний та байдужий (жорстокий) вчинок, завжди готові прийти на допомогу, вміють співчувати, співпереживати, доброзичливі; середній рівень – недостатні уявлення про емоційну сферу людини, з підказкою розрізняють позитивні та негативні вчинки, за нагадування готові прийти на допомогу, намагаються співчувати, співпереживати, доброзичливі; низький рівень – часткові уявлення про емоційну сферу людини; негативно ставляться до прояву чуйності, у вчинках переважають егоїстичні мотиви; обирають недоречні способи реалізації чуйності, у спілкуванні нетактовні, турботу самостійно не виявляють.

Діяльнісно-поведінковий компонент: *високий рівень* – завжди добирають доречний спосіб реалізації чуйності, тактовні у спілкуванні, самостійно виявляють турботу, позитивно ставляться до альтруїстичних проявів чуйності; виявляють співчуття до іншої людини чи тварини (несправедливо скривдженої, слабкої, маленької, хворої, безпритульної, незалежно від її зовнішньої привабливості); самостійно і безкорисливо допомагають нужденним без нагадування і підказки; відмовляються від чогось значимого, цікавого для дитини (іграшки, головної ролі у грі, смачної їжі, бажаної розваги тощо) на користь скривдженого; виявляють емоційний відгук на прикрощі і засмучення; *середній рівень* – нечітко усвідомлюють те, що потрібно бути чуйним, турботу та співчуття проявляють з підказкою; не завжди готові відмовитися від чогось значимого, цікавого на користь скривдженого; *низький рівень* – у вчинках переважають егоїстичні мотиви; обирають недоречні способи реалізації чуйності, у спілкуванні нетактовні, турботу самостійно не виявляють, бувають байдужі до суб'єктів, які потребують альтруїстичної дії.

На основі критеріїв і показників нами було визначено рівні сформованості чуйності у дітей дошкільного віку: високий, середній і низький. До високого рівня належать діти, які мають повні, чіткі знання про чуйність і способи прояву цієї моральної якості у різних життєвих ситуаціях; усвідомлюють необхідність бути чуйними; позитивно ставляться до проявів чуйності з боку оточуючих; мають бажання, потребу в здійсненні чуйних учинків та інтерес до добродійної діяльності; виявляють турботу, співчуття, співпереживання як у уявній, так і в реальній ситуаціях; отримують задоволення від надання допомоги, прояву співчуття, співпереживання; готові прийти на допомогу самостійно. Прояви чуйності характеризуються постійністю.

Середній рівень у дітей, які мають відносно повні уявлення про чуйність і способи такої поведінки, однак іноді вони трактуються неточно. Діти не завжди усвідомлюють значення чуйності, прояви чуйності мають нестійкий, вибірковий характер, коливаючись від самостійних та ініціативних до ситуативних, зумовлених вибірковістю відносин, особистими інтересами. Прояв чуйності у змінених життєвих ситуаціях викликає труднощі, потребує емоційного налаштування та додаткового стимулювання. Діти дотримуються чуйної поведінки у присутності дорослих із метою уникнення

покарання чи отримання похвали. Дошкільники частково виявляють бажання, потребу в здійсненні чуйних учинків та інтерес до добродійної діяльності.

До низького рівня відносимо дошкільників, у яких відсутні чіткі уявлення про чуйність, у поведінці переважає егоїстична спрямованість, що виявляється у зневажливому чи байдужому ставленні до оточуючих, нестриманості емоцій, невмінні та небажання надати допомогу оточуючим у разі потреби, виявляти співчуття, співпереживання. Такі діти не мають бажання та інтересу до здійснення чуйних учинків; турботу самостійно не виявляють.

З метою визначення рівня вихованості чуйності у дітей старшого дошкільного віку нами було проведено констатувальний експеримент. Для діагностики та моніторингу актуального стану досліджуваного явища ми застосували спостереження за повсякденною діяльністю дітей старшого дошкільного віку; бесіду з вихованцями, сюжетно-рольові ігри та моделювання ситуацій морального вибору з використанням сюжетних картинок.

Констатувальний експеримент нашого дослідження проводився у 2020-2021 навчальному році на базі дошкільних закладів м. Кременчука Полтавської області (ЗДО (ясла-садок) №28, №36, №70, № 78, дошкільний підрозділ Початкової школи № 15). Вибірку склали 208 дітей старшого дошкільного віку. Зазначимо, що констатувальний експеримент проходив у природних умовах, не порушуючи логіки та перебігу освітнього процесу закладів дошкільної освіти.

Діагностичний інструментарій для визначення рівня вихованості чуйності у дошкільників включав розробку анкети у формі бесіди, діагностичної гри «Хто чуйний?» за сюжетними діагностичними картками, сюжетно-рольових ігор «Лікарня» та «Ветеринарна клініка».

Визначення рівня вихованості чуйності у дітей старшого дошкільного віку під час констатувальної діагностики відбувалося шляхом опитування. Ми прагнули дізнатися думку дітей щодо визначення поняття «чуйність»: 25 % (52 дітей) дали відносно повну відповідь. Водночас 51,92 % (108 дітей) респондентів зіткнулися з труднощами при формулюванні цього визначення. Це свідчить про недостатність знань старших дошкільників з досліджуваної проблеми. І 23,08% (48 дітей) старших дошкільників взагалі не змогли пояснити значення цього поняття. Серед 21,15 % опитаних на питання, що ми називаємо «чуйністю», відповіли: «не знаю» або «доброта», «любов». 53,37 % пояснювали, що «чуйність» – це коли люди «поважають», «допомагають один одному», «соромляться своїх поганих вчинків», «добре ставлення до інших», «слухаються», «співчують один одному». 25% респондентів «чуйність» визначали як «підкупання про тварин, пташок», «допомога людям похилого віку», «втішання один одного», «співпереживання», «жалість», «бажання допомогти».

Під час бесіди ми прагнули дізнатися «Яка це чуйна людина?». 13,46 % (28 дітей) відповіли, що не знають, кого називають чуйним. Якщо дитина не відповідала або затруднялася, ми ставили навідні запитання: «Чи можна назвати людину чуйною, якщо вона робить добрі справи по відношенню до інших людей?», «Людина, яка надає допомогу тваринам, є чуйною?». Після уточнюючих запитань 71, 15 % (148) дошкільників сказали хто відноситься до чуйних людей. 12, 98% (27 дітей) опитаних змогли охарактеризувати чуйну людину: «людина, яка робить добрі справи», «яка допомагає», «не шкодить природі», «не ображає», «годує пташок та тварин», «яка цінує і поважає інших», «всіх любить», «співчуває».

Отримані відповіді дали змогу нам зрозуміти, що лише 25 % (52 дітей) вважають за необхідність бути чуйними, пояснюючи, що «чуйна людина – це та хто робить добрі справи, допомагає, не шкодить природі, годує пташок та тварин». Знають, що треба бути чуйними 56,73% (118 дітей), але у них відсутнє розуміння для чого це потрібно. Їхні аргументи зводяться переважно до: «так, можна» (вони погоджуються, що треба так робити). Дошкільників, які не змогли дати відповідь на поставлене запитання, виявилось 13,94 % (29 осіб).

Для з'ясування усвідомленості старшими дошкільниками необхідності бути чуйними та визначення рівня емоційно-мотиваційного критерію під час бесіди до них ставилося запитання «Як твої рідні (мама, тато, бабуся та ін.) проявляють свою чуйність до тебе?» ми отримали наступні результати: дошкільників, до яких проявляють чуйність виявилось 81, 25% (169 осіб). Діти пов'язували цей термін з такими емоційно-поведінковими реакціями: «обіймають», «лікують», «допомагають мені», «цілують», «говорять пестливі слова», «люблять і піклуються», «жаліють, коли плачу». Ми виявили, що 7,69% (16 дітей) підмінюють поняття «чуйність» можливістю дозволити і заохочення: «водять в парк на розваги», «включають мультики», «дають кататись на самокаті», «дарують мені іграшки», «дозволяють все», «купають солодощі в магазині». 12,02 % (25 дітей) не змогли відповісти на це запитання.

На питання «Тобі доводилося комусь співчувати, допомагати?» 58,17 % респондентів (121 особа) відповіли «так», 25% опитаних (52 дітей) сказали «іноді», «ні» прозвучало від 16,83% (35 дітей). Аргументуючи свої відповіді діти старшого дошкільного віку конкретизували, що допомагають всім – 15, мамі – 46, татові – 28, бабусі – 25, брату – 12, сестрі – 13, домашній тваринці – 10. Аналіз відповідей дітей дав можливість встановити, що четверта частина усіх опитаних приходять на допомогу лише після прохання, додаткового морального чи матеріального стимулювання: мамі – 27, татові – 15, бабусі – 7, дідусю – 3.

Ставлячи за мету проаналізувати, які ж вчинки дошкільники вважають проявом чуйності, ми поставили їм наступне запитання: «Пригадай, будь ласка, які чуйні вчинки зробив ти?». Аналізуючи відповіді вихованців старших груп, ми виявили, що лише 26,44 % (55 дітей) роблять чуйні вчинки, а 62,5% респондентів (130 дітей) не змогли назвати власний приклад чуйної поведінки і не знали чи робили вони чуйні вчинки, при цьому 11,06% (23 дітей) взагалі не вважають за потрібне робити альтруїстичні вчинки. Ми виявили, що до чуйних вчинків дошкільники відносять такі власні дії: «обіймаю», «допомагав другу», «годували пташок та тварин», «доглядав за рослинами», «приділяли увагу бабусі, дідусю», «допомагав мамі на кухні готувати їсти», «з бабусяю садили квіти», «разом з татом допомогли котику злізти з дерева», «ношу пакети, щоб сестрі було не важко», «кормив та піклувався про маленьке пташеня», «намалювала малюнок бабусі», «поділився своєю улюбленою іграшкою», «з мамою годував собачок на вулиці», «допомагаю мамі з сестричкою», «підклуюсь про свою тваринку», «годував пташок».

Аналіз відповідей дозволив нам констатувати недостатню обізнаність дітей старшого дошкільного віку з поняттям «чуйність» та її емоційно-діяльними проявами. Переважна більшість опитаних розуміють теоретичний зміст цього поняття, проте не усвідомлюють необхідність бути чуйними, не можуть пояснити мотиви чуйної поведінки, назвати власні чи схарактеризувати чуйні вчинки інших дорослих і однолітків. Лише незначна кількість дітей пов'язує чуйні вчинки з доглядом, піклуванням, допомогою, благодійною діяльністю.

Для визначення рівня емоційно-мотиваційного критерію нами була проведена діагностична гра «Хто чуйний?». Гра складається з сюжетних карток із зображенням соціальних ситуацій, в яких дитина може визначити чуйний або байдужий (жорстокий) вчинок, та двох скриньок. У зелену скриньку дитина повинна покласти картки, зміст яких передбачає чуйність, а в червону, навпаки, у змісті яких відсутні прояви чуйності. Перелік карток діагностичної гри «Хто чуйний?»: Піклування про безпритульне кошеня. Допомога хворій мамі по дому. Годування безпритульних тварин. Розчісування волосся хворій мамі. Прибирання сміття у лісі. Написання листа хворому другу. Внуки організували чаювання зі старенькою бабусяю. Хлопчик переводить через дорогу незрячу людину. Чоловік допомагає дівчині на візочку спуститися зі сходів. Хлопчик наливає воду безпритульним тваринам. Дитина пригощає водою укладальника асфальту в спеку. Хлопчик допомагає полагодити зламану іграшку меншому брату. Дівчинка приносить у притулок для тварин корм. Зимового дня хлопчик впустив кошеня погрітися до під'їзду. Хлопці б'ють на вулиці ката. Перехожі не звертають увагу на поранену собаку, яка лежить на узбіччі дороги. Діти не допомогли старенькому дідусю донести сумки до дому. Діти штовхнули дівчинку-інваліда. Діти не надали допомогу бабусі, у якої розсипались продукти з сумки. Дівчинка пройшла повз пташенят, які випали з гнізда. Син бешкетує вдома при хворій мамі. У школі діти кидають сміття на тільки що помиту прибиральницею підлогу. Узимку перехожі не помічають навмисно маленьке безпритульне кошеня, проходячи повз.

Діагностична гра дала змогу оцінити: рівень усвідомленості дітьми необхідності бути чуйними; як ставиться дошкільник до проявів чуйності; готовність прийти на допомогу, співчувати, виявляти доброзичливість, співпереживати.

Під час констатувального експерименту відбулося включення дітей в сюжетно-рольові гри: «Лікарня» і «Ветеринарна клініка». Вихователь пропонував різні сюжетні лінії і у разі необхідності скеровував дії дітей. Попередньо з дітьми були проведені заняття про роботу лікарні, місце роботи, знаряддя різних медичних працівників.

Назвемо деякі сюжетні лінії для сюжетно-рольової гри «Лікарня»: мама захворіла і дитина викликала сімейного лікаря додому; старенька бабуся погано стала бачити і онука привела її до лікаря-окуліста; гуляючи з татом і мамою у парку хлопчик побачив як незнайомому чоловіку стало погано і батьки викликали швидку допомогу; дитина гуляла на подвір'ї і стала свідком як хлопчик впав з дерева і зламав руку; невідома жінка попросила дівчинку про допомогу через погане самопочуття тощо. Зміст сюжетно-рольових ігор «Ветеринарна клініка» охоплював такі ситуації: захворіла домашня кішечка; хлопці били ката на вулиці, а діти, які гуляли поруч, його забрали від них та віднесли до ветеринарної клініки; дитина разом з татом переходили дорогу і побачили собаку, яка потрапила під колеса велосипедиста; діти гуляючи на дитячому майданчику в садочку побачили голуба з переламаним крилом та ін.

Включення у виховні моральні ситуації дало нам змогу побачити прояви дітей в ігровій діяльності: чи здатна дитина надавати допомогу близьким, чужим, людям похилого віку, людям з особливими потребами; годувати, надавати допомогу бездомній тварині, піклуватися про власну домашню тварину. Гра вимагала від малюків умінь піклуватися про того, хто потребував допомоги відповідно до запропонованої ситуації. Оцінювалося також ставлення до однолітків і реакції дітей на емоційний стан інших. Рівень вихованості чуйності у старших дошкільників під час сюжетно-рольової гри ми схарактеризуємо наступним чином: високий рівень – 23,55% (49 дітей), середній рівень – 47,16% (98 дітей), низький рівень – 29,33% (61 дітей).

Отже, під час констатувального експерименту нам вдалося виявити, що за когнітивним компонентом у дітей старшого дошкільного віку переважає середній і низький рівень вихованості чуйності. Найвищий показник ми отримали у емоційно-мотиваційному компоненті, оскільки діти схильні до вияву моральних почуттів, але їм часто необхідні додаткові стимули до добродійної діяльності. І, нажаль, діяльнісно-поведінковий компонент також виявився низьким через брак умінь у дітей дошкільного віку в проявах чуйного ставлення до оточуючих. Констатувальний зріз довів необхідність здійснення систематичної, планомірної роботи у закладах дошкільної освіти з виховання чуйності у дошкільників.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для висновку про недостатній рівень вихованості чуйності у дітей старшого дошкільного віку, що потребує внесення змін у виховний процес у ЗДО, необхідність обґрунтування і апробації педагогічних умов, які сприяють ефективному вихованню чуйності у старших дошкільників. Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у експериментальній перевірці педагогічних умов виховання чуйності в ЗДО.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (2008). *Виховання особистості*. Київ: Либідь.
- Брежнєва, О. (Ред.). (2015). *Розумне виховання сучасних дошкільнят: методичний посібник*. Київ: ВД «Слово».
- Кононко, О. Л. (1998). *Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищих навч. закладів*. Київ: Освіта.
- Лобач, О. О. (1997). Емоціогенні ситуації як метод виховання емоційної чуйності. В кн. *Наукові записки психолого-педагогічного факультету: зб. статей* (Ч. 3, с. 79-85). Полтава.
- Лохвицька, Л. В. (2013). Психологічні детермінанти морального виховання дошкільників: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 17 (1), 419-427.
- Поніманська, Т. І. (2013). *Дошкільна педагогіка: підручник*. Київ: Академвидав.

References

- Bekh, I. D. (2008). *Vykhovannia osobystosti [Education of personality]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Brezhnieva, O. (Ed.). (2015). *Rozumne vykhovannia suchasnykh doshkilniat [Smart education of modern preschoolers]: metodychnyi posibnyk*. Kyiv: VD «Slovo» [in Ukrainian].
- Kononko, O. L. (1998). *Sotsialno-emotsiyni rozvytok osobystosti (v doshkilnomu dytynstvi) [Socio-emotional development of personality (in preschool childhood)]: navch. posib. dlia vyshchykh navch. zakladiv*. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
- Lobach, O. O. (1997). Emotsiogeni sytuatsii yak metod vykhovannia emotsiinoi chuinosti [Emotsiogenic situations as a method of emotional sensitivity formation]. In *Naukovi zapysky psykholoho-pedahohichnoho fakultetu [Scientific notes of the Faculty of Psychology and Pedagogy]: zb. statei* (Is. 3, pp. 79-85). Poltava [in Ukrainian].
- Lokhvytska, L. V. (2013). Psykholohichni determinanty moralnoho vykhovannia doshkilnykiv: teoretychnyi aspekt [Psychological determinants of moral education of preschoolers: theoretical aspect]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Theoretical and methodological problems of raising children and students]*, 17 (1), 419-427 [in Ukrainian].
- Ponimanska, T. I. (2013). *Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]: pidruchnyk*. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].

HNIZDILOVA O.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

STANICHENKO O.

Regional College “Kremenchuk A.S. Makarenko Humanitarian and Technological Academy” of Poltava
Regional Council, Ukraine

VASHAK O.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

DIAGNOSTICS OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN'S SENSITIVITY FORMATION LEVELS

The article covers the general issues of the organization and content of the ascertainment experiment and analyzed the results of diagnostics of the state of older preschoolers' sensitivity formation. The criteria for choosing the diagnostic toolkit for determining the level of preschoolers' sensitivity formation were age and individual characteristics, as well as the possibility to identify and characterize the indicators of sensitivity formation proposed by us. The toolkit included the development of a questionnaire in the form of a conversation, and the diagnostic game “Who is sensitive?” based on plot diagnostic cards; plots were developed for the organization of role-playing games “Hospital” and “Veterinary Clinic”.

Characterization of the levels of older preschool children's sensitivity formation has been carried out according to the specified criteria and indicators. We have found that, according to the cognitive criterion children of older preschool age have an average and low level of sensitivity formation. We got the highest score for the emotional-motivational criterion because children are prone to showing moral feelings. Yet, they often need additional incentives for charitable activities. And unfortunately, the results of diagnostics according to the activity-behavioral criterion also turned out to be low due to the lack of preschool children's skills in showing sensitive attitudes toward others. The confirmatory section has proved the necessity of carrying out systematic, planned work in preschool educational institutions on preschoolers' sensitivity formation. A confirmatory experiment to determine the initial levels of older preschool children's sensitivity formation in the conditions of the traditional educational process in a preschool education institution according to cognitive, emotional-motivational, and activity-behavioral criteria revealed that the average and low levels of sensitivity education prevailed among children, which caused the need for the search for ways to solve this problem, in the justification and practical approbation of pedagogical conditions for the preschoolers' sensitivity formation in the conditions of preschool educational institutions.

Key words: moral education, sensitivity formation, preschool children, criteria, indicators

Стаття надійшла до редакції 03.03.2023 р.

УДК 378.011.3-051:502/504

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.31.283217](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.31.283217)

ЛЮДМИЛА ГОМЛЯ

ORCID: 0000-0002-0462-9338

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН

ORCID: 0000-0002-1209-2120

ТЕТЯНА ШКУРА

ORCID: 0000-0002-5087-369X

ВІКТОРІЯ РОКОТЯНСЬКА

ORCID: 0000-0002-7608-0989

ОЛЕКСІЙ ОРЛОВСЬКИЙ

ORCID: 0000-0001-7488-2024

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОЛОГІЯ» В ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА

У статті розглянуто стан вищої екологічної освіти в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка. Висвітлено етапи формування (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 101 «Екологія». Проаналізовано пріоритетні напрями професійного становлення викладачів природничих дисциплін. Розглянуто шляхи поліпшення якості підготовки фахівців-екологів у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка.

Ключові слова: вища екологічна освіта, підготовка екологів, освіта в ПНПУ імені В.Г. Короленка, освітня програма, фахівці-екологи, екологічна культура

Постановка проблеми. У період, коли суспільство орієнтується на засади сталого розвитку, згідно «Порядку денного на XXI століття», виникає гостра необхідність у підготовці фахівців у галузі збереження та охорони навколишнього середовища. Споживацьке ставлення до навколишнього середовища, необдумане використання природних ресурсів і загроза екологічної катастрофи потребують пошуку шляхів зміни суспільної свідомості на основі принципово нових орієнтирів і цінностей (Білецька, 2015, с. 28). Найефективнішим інструментом при цьому є екологічна освіта. Незважаючи на те, що Полтавщина відноситься до однієї з областей, які мають значний природно-заповідний фонд, в області відчувається дефіцит кадрів екологічного спрямування. Департаментом екології та природних ресурсів ПолтОДА було сформовано запит щодо потреби у фахівцях зазначеної галузі. Відповідно до запиту, розпочалася підготовка екологів у Полтавському національному університеті імені В.Г. Короленка.